

Пономаренко О.С.

студент;

Тараб К.Х.

студент;

Науковий керівник: Коваленко В.Є.

кандидат психологічних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ І КРИТЕРІЇВ СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Наявність інтелектуальних відхилень призводить до виникнення порушень процесів діяльності, спілкування, самопізнання, що призводить до дезадаптації і порушень розвитку соціальної сфери. На перших етапах це виражається у зниженій якості та швидкості їх пристосування до навчального середовища, однак згодом це призведе до серйозних порушень соціалізованості.

Як писав О. Гаврилов у навчальному посібнику «Особливі діти в закладі і соціальному середовищі»: «Не є принципово важливо навчати їх основам наук, таких як письмо, читання, математичний розвиток... більш доцільною є робота з формування у них соціального досвіду, який дозволить їм хоча б частково адаптуватись до умов суспільного середовища...» [5, с. 5]. Французький соціолог Г. Тард вбачав забезпечення розквіту суспільства саме у соціалізації. Він казав, що завданням освіти є створення можливостей для розвитку особистості в процесі її взаємодії з іншими людьми [6, с. 69]. Сприяти вдалому включенню дитини до дитячого колективу може низка факторів, і саме виділення критеріїв її соціалізованості та ступеня адаптованості допоможе у наданні кваліфікованого супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями.

Актуальність роботи полягає у підвищенні якості життя людей з інтелектуальними порушеннями. Спираючись на праці таких провідних вчених як Л. Виготського, В. Сіньова, Г. Тарда, Ф. Гіддінгса, бачимо,

що саме якісна адаптація і реалізація особистості у суспільстві стає ключовим вектором у її подальшому житті. Лише визначивши показники і критерії соціалізованості, можливо виокремити проблемні сфери розвитку дитини, над якими треба працювати задля поліпшення ступеня її соціалізованості.

Дослідивши праці В. Москаленка, Л.С. Виготського, В. Синьова, О. Хохліної, І. Єременка, Т. Жулковської та інших науковців у сфері процесу адаптації особистості (як початкової стадії соціалізації), методологічних аспектів соціальної роботи та корекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, ми виділили критерії для оцінювання ступеня соціалізованості. У контексті наукової статті спираємось на визначення критерію, наведеного у СУМ-11 як мірила, ознаки, взятої за основу класифікації та показника як наочних даних про результати роботи, якогось процесу [7, т. 4, с. 349; т. 8, с. 10]. Соціалізацію розглядаємо як процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, що дає йому змогу інтегруватися в суспільство (Ф.Г. Гідінгс). Соціалізованість – відповідність людини соціальним вимогам, наявність особистісних і соціально-психологічних передумов, які забезпечують нормативну поведінку (Т. Парсонс, Б. Паригін). Порівняно з поняттям «соціалізованість», «соціалізація» є більш широким поняттям, яке включає в себе готовність переходу в нові ситуації соціального розвитку.

Структуру соціалізації досліджували такі вчені: А. Колупаєва, Г. Лактіонова, Т. Герлянд та ін. Вони вважали критеріями соціалізованості особистості значення сформованих цінностей, світобачення, стиль життя, соціальне самовизначення, рівень незалежності, самостійності, соціальну поведінку, яка схвалюється оточенням [2, с. 5].

На основі аналізу літературних джерел нами виділено наступні показники соціалізованості та запитання, що розкривають їх у повній мірі:

1. *Особливості емоційно-особистісної сфери* – соціально адаптована дитина помічає емоційні стани інших людей, аналізує власні емоції та виражає їх соціально-прийнятними способами, має адекватну самооцінку. Важливо проаналізувати, чи вмє дитина відтворювати емоції?, керувати ними, виражати їх соціально-прийнятним шляхом;

2. *Здатність до імітації та ідентифікації*, діти сприймають і розуміють поведінку батьків, друзів, сусідів, їхні цінності, норми, зразки поведінки як свої власні. Важливо проаналізувати, чи викликає певний

акт, дія або поведінка у дитини зацікавленість, відповідь; чи усвідомлює дитина хто близькі, хто чужі їй люди;

3. *Взаємовідносини дитини з оточуючими*, або включення дитини з особливими освітніми потребами в міжособистісні контакти з учнями. Важливо проаналізувати, чи підтримує контакти з учнями (має друзів), чи скаржиться на зневажливе ставлення з боку учнів/вчителів;

4. *Мотивацію до навчання* – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, як наслідок, підвищення мотивація до навчання та навчальні результати, успіхи дитини. Важливо проаналізувати, чи охоче дитина ходить до закладу освіти, чи виявляє інтерес до того, що відбувається на уроці»;

5. *Задоволення потреб, оточення, самооцінки* – визначення навчального навантаження дитини з ООП, виявлення сфери інтересів дитини її розвитку на рівні з однолітками та залучення до навчального процесу. Важливо проаналізувати, як дитина оцінює себе сама та як її оцінюють однолітки – чи звертається про допомогу коли вона потрібна; чи приймають дитину до сумісної гри інші діти, чи легко дитина йде на контакт з людьми.

До критеріїв соціалізованості було створено окрему практичну таблицю-опитувальник оцінювання ступеня соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями молодшого та середнього шкільного віку. Рекомендуємо використовувати її для визначення ступеню соціалізованості вербальної дитини з інтелектуальними порушеннями. Під час вивчення соціалізованості конкретної дитини треба зважати не лише тільки на її поведінку під час освітнього процесу, а також і під час перерви, додаткових занять, прогулянок, тощо.

Опитувальник може використовуватися батьками та вчителями закладів освіти, але перш за все він спрямований на фахівців, спеціальних психологів. Психолог заповнює інформацію про дитину, спираючись на запитання в таблиці-опитувальнику. Варіанти відповідей – «так» і «ні», аби дізнатися підсумкову кількість балів, треба за кожну відповідь «ні» додати 1 бал. Відповідь «так» дорівнює 0 балів. Якщо за результатами дитина набрала 3 та менше балів, то результати відповідають високому ступеню соціалізованості. 4-8 балів – середній ступінь відповідно, результати 9 балів і вище – низький рівень соціалізованості (або її відсутність).

Проведене дослідження із застосуванням розробленої нами анкети-опитувальника та співставлення її результатів з методикою «Карти

Стотта» підтверджує придатність виділених нами критеріїв для вивчення соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями.

Перспективами досліджень є вивчення інших підходів до формування показників і критеріїв соціалізованості дітей з особливими освітніми потребами, практичне застосування розроблених матеріалів, дослідження становлення особистості у соціумі у всіх фазах, зокрема у дошкільному та шкільному віці.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В.С. Психолого-педагогічне забезпечення професійно-трудової соціалізації розумово відсталих молодших школярів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 30: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 241–247.

2. Лузан А.В. Критерії соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах (на базі НВК № 16): робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра; спец.: 231 – соціальна робота / А.В. Лузан; наук. керівник А.В. Борисова. – Суми: СумДУ, 2019. – 60 с.

3. Социализация детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях интегративного и инклюзивного образования: Из опыта работы участников федеральной стажировочной площадки: Сборник материалов электронной конференции / Под ред. Г.П. Шереметовой, Я.Ю. Мостовской. – Кострома: Костромской областной институт развития образования, 2015. – 210 с.

4. Мурзенко В.А. Психологический анализ личностно-поведенческой структуры так называемых «трудных» детей в условиях массовой школы (в связи с задачами психокоррекционной работы) // Автореферат на соискание ученой степени кандидата психологических наук. – Л., 1979.

5. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 308 с.

6. Галус О.М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету України, 2010. – С. 69–75.

7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 4. – С. 349; Т. 8. – С. 10.

8. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2006. – С. 173.